

**U NAJ UVA' B'EN
SQU'SIL**

**EL HOMBRE CONVERTIDO
EN ZOPILOTE
IXIL DE NEBAJ**

NAJ UVA' B'EN SQU'SIL

Publicado por

**NUK'EL TIB' TI' ILOCHAT
ITENAM U TIIXH TU NAAAB'A'**

Comité de Apoyo Cristiano
del Idioma Ixil de Nebaj

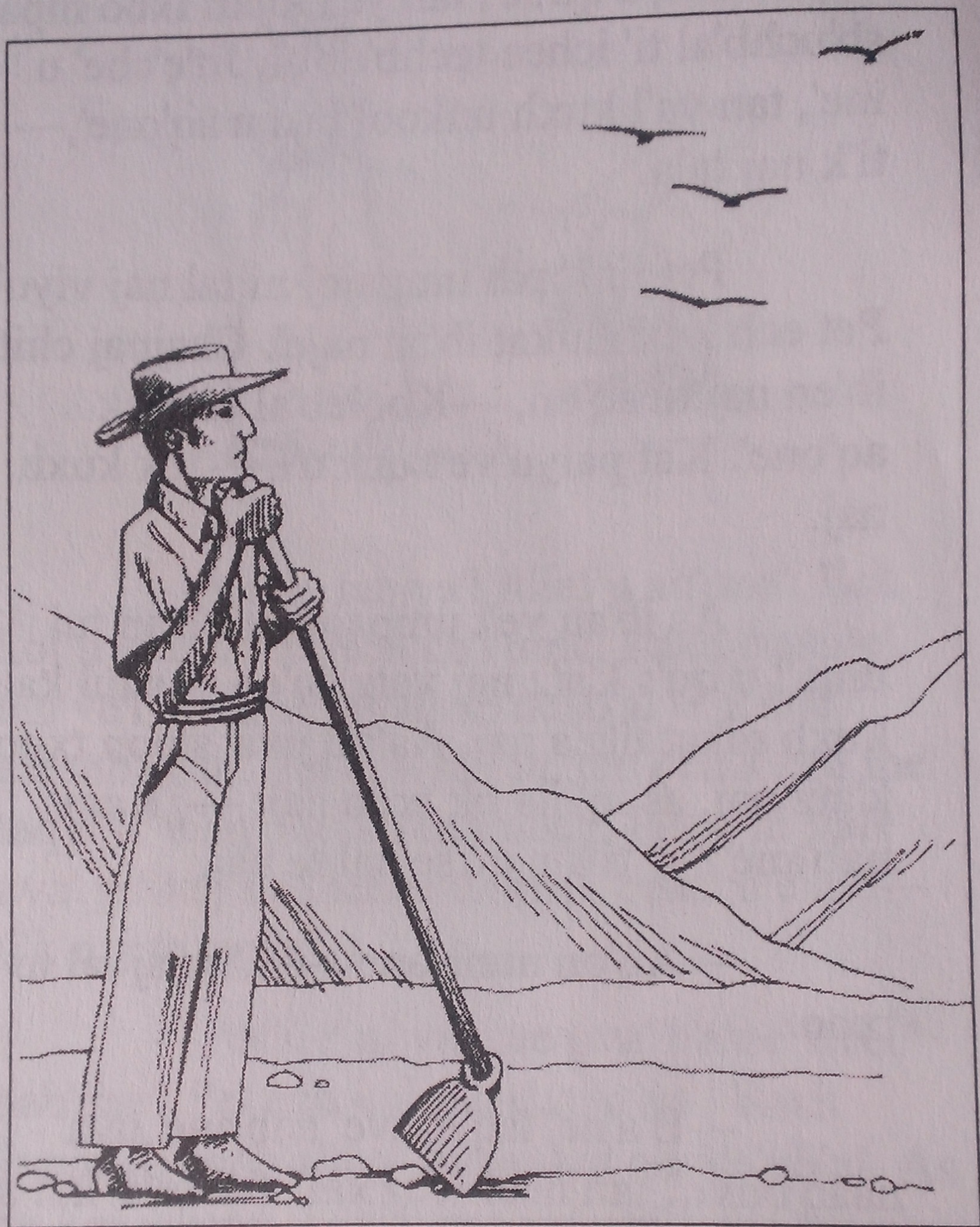
C.A.C.I.I.N.

**EL HOMBRE CONVERTIDO
EN ZOPILOTE**

Ixil de Nebaj

1M 2,001

U NAJ UVA' B'EN SQU'SIL

Atik uma'l u naj na'y tzan. B'ex naj tu aq'on. As tul uva' nikat taq'onvu naj, as kam kuxh nikat titz'a naj. As til naj ipal unjolol unq'a qu's.

—Ch'i'umale' taq'e' uva' ech koj
vatine' unq'a qu'se', tan ye'l kuxh txoo nipal
sb'uchb'al ti' ichee techb'ub'al. Jit'e'che' u
ine', tan va'l kuxh unkool ta'n u aq'one',—
ti'k naj tala.

Pet jit kuxh umpajoj ni tal naj viyole
Pet ech kuxh nikat ib'an naje'. Chajpaj chit
ib'en naj tu aq'on, —Kooleb'al chit uk
aq'one'. Kat palyu ve't unk'u'l,— ti'k kuxh
naj.

As ib'an ve't umpajul, xich'an tul
uma'l u qu's k'atz naj vatz aq'on. As tul kam
kuxh nikat titz'a naj. As tul uva' stoon txoo
k'atz naj, as iq'iila ok txoo naj: —¿Kam
nab'ane'?— ti'k u qu'se' tal te naj.

—Aq'on nunb'ane',— ti'k naj tal te
txoo.

—B'a'ne' taq'e' uve' nab'ane' uva'
naaq'onve', tan neel icha'xal. Tul uva' kat av
axh, as at atx'eb'o'me', tan tel ch'u'l
echb'ub'al,— ti'k txoo tal te naj.

—Ye'le, tan va'l itiial u aq'one'. Ech koj u exe' vatz'i, tan ch'i'umal kuxh etatine', tan ye'l kuxh ex nipal sb'uchb'al ti' ichee etechb'ub'al. Pet ech koj in, tan ech kuxh ine' taq'e' ti' u aq'one' sb'enameen. Pet a' ni vale' uva' ye' koj na'l ichee unxich' eche' u exe',— ti'k naj te txoo.

—Pet ile' ni val see uva' b'a'ne' uvee' nab'ane'. Pet ech koj u o'e', tan va'l kuxh kupal sb'uchb'alil ti' kuchukat qechb'ub'al. As nu koj icheee',— ti'k txoo te naj.

—Pet ni vale' uva' ye' koj chit na'l unb'en ti' unnachat umb'oj,— ti'k naj te txoo.

—Pet axh b'a la ilon, asoj la b'en anach umb'oj. As tuk vaq' vunxheerkae' see.

As tuk unnach kan veetze',— ti'k u qu'se' tala. As teesa ve't txoo vixheerkae' sti'. As taq' ve't txoo te naj. Toksa ve't ok naj vixheerka u qu'se' sti'.

Tul til naj uva' va'lenik ve't tilon naj tuk' vixheerka u qu'se', as tal ve't naj te txoo: —¿Kamchaj tuk unb'ane'? Tan at vixqel ta'. Tuk txumunoj ixoje' ta' uva' ye' tuk oonoj ve't in,— ti'k naj tala.

—Echat kuxh in umpajtej, tan at kan vixqel. Pet ta'n la ib'ane' uva' la vil kan veexqe'le'. As la eel u vetze' tzitzi',— ti'k u qu'se' te naj.

—B'a'n kuxhe' b'a,— ti'k naj tala. As tul b'a'nxi, as yujpu naj uva' tala. As aat kuxh inach naj ixich'an ve'te'.

Oon ve't naj xo'l unq'a qu'se'. As tul kuxh oon naj xo'l txoo, as txakpu txoo skajayil. As el ve't ch'u'l naj xo'l txoo. Nikat kuxh ixaan txoo tu kaji'q' skajayil. As antu ve't naj xo'l txoo umpajtej.

Tul uva' b'iitik kuxh itz'otine', as mox q'aav ve't txoo tu u tatinb'ale' ti' ivat ve'te. As xekik kuxh naj xo'l txoo.

Tul uva' stok ve't aq'b'al, as mox vat ve't txoo vi' tze'. As je' ve't naj xo'l txoo, as ye' nikat itx'ol naj ivat vi' tze', tan chiiannajlu te naj uva' vi' ch'ach ni vat kat naj. As jank'al unq'a qu'se', jojlik ivat txoo. Pet ech koj naj, tan pak'lik ivat naj. As tal unq'a qu'se' te naj: —¿Kame' vavate'? ¿Ma ech kuvate' neele'?,— ti'k unq'a qu'se' tal te naj.

—Ye'le, nu kuxh unb'an umb'oje',— ti'k naj xo'l txoo. As tul uva' nikat ijojeb' naj vi' tze', as nikat ichajpik tzan naj xe' toj tze'. Kat xich'an chan je' naj vi' tze' umpajtej. As ye'xh nikat isajb'e' ninach naj.

As echat chit nikat ib'an u qu'se' uve'
k'amon vixheerkae' te naj, tan tul uva' stoon
txoo tu kab'al k'atz u tixqel naje':

—Kache. Uly in, — ti'k txoo te u
tixqel naje'.

—B'a'ne' asoj b'a'n kuxh oole',— ti'k
ixoj.

As ye' nikat titz'a ixoj uva' qu's uve'
nik iyolon ok te ixoj.

As oora chit kat taq' tzan ixoj tx'aab'
iq'ab' txoo. As taq' ve't ixoj itx'ix txoo. As ye'
nikat isa' txoo itx'a'ne', tan ti' uva' chiiannajlu
koj tx'ix te txoo.

As jit chit ik'ul txoo u tx'ixe' te ixoj.
—¿Kam ni b'anon axh uva' ye' asa' tx'ix? Tan
jit'e'ch nab'ane' ta' tul nool tu vitz. Pet ¿moj
kam ni b'anon axh esta'n?— ti'k ixoj te txoo.

—Ye'le, noonajlu kuxh in, tan ye' seb'
kat tx'a'n in tul kat chaq'aan q'ii, — ti'k txoo
te ixoj.

—¿Kame' va'l kuxh iqitxqol avi' nunnache'? Pet ¿moj kam kat ab'an esta'n? ¿Moj jit tzok' ib' kat ab'ana?— ti'k ixoj te txoo.

—Ye'le, b'a'n kuxh in,— ti'k txoo tal te ixoj.

Tul uva' sitz'otin ve'te', b'ex ve't ixoj vatoj. As antu ve't txoo umpajtej.

Tul uva' sivat txoo, as jojlik ivat txoo. Tul til ixoj uva' jojlik ivat txoo: —¿Kame' uve' jojlu kuxh avate'? ¿Moj avuul nich'o'ne' esta'n? Tan eche' ech koj nab'ane',— ti'k ixoj tala.

—Ye'le, tan kamchu kuxh in nunnache',— ti'k txoo.

—Pet va'l iqitxqol avi' nunnache'. Pet ¿moj kam kat ab'an esta'n? Pet kamchu kuxh axh ta' s-aamail nunnache',— ti'k ixoj te txoo. As vat ve't ixoj. As antu txoo umpajtej.

As tul uva' sajb'u ve'te', as ib'an ve't ixoj tuch itx'ix txoo tetz chaq'aal q'ii. As b'en ve't txoo tu aq'on.

Ech koj u naje' uve' ib'ensa tib' squ'sil, tan tul uva' sib'uuq' q'ii. As jank'al chit unq'a qu'se' skajayil as mox ilee tib' txoo vatz q'ii. As ijajb'a' el txoo unq'a ixich'e' ti' ileeat tib'. Pet ech koj naj, tan ye' nikat itx'ol naj ileeat tib'. Nikat ijaje'l naj viq'ab'e'. As oora chit nikat ikool unq'a iq'ab' naje'. As tul uva' nikat ijaje'l naj viq'ab'e', as nikat ichajpik tzan naj vi' tze'.

Tul uva' sitz'aab' ve't txoo skajayil, as b'en ve't txoo. As b'en ve't naj xo'l txoo umpajtej. As kat b'ex ilej txoo uma'l u kamnaj kaay.

As tul uva' stoon txoo k'atz u kamnaj kaaye', as oora chit xe't txoo ti' itzopit u kaaye'. Pet ech koj naj, tan ye' nikat isa' naj vichib' unq'a qu'se'. —¿Kame' nunb'an tzitza'? Tan va'lexh kuxh tatin unq'a qu'se',— ti'k naj tal je' stej.

As tul uva' inach naj vitzu'val u kamnaj kaaye', as tal unq'a qu'se' te naj: —¿Kam tetze' texh ye' asa' u b'a'nla chib'a'?— ti'k unq'a qu'se' tal te naj.

—Ye'xhkam ni b'anon in. Pet echb'unoj ex,— ti'k naj xo'l txoo. As va'lik chit itzu'val u kaaye' nikat inach naj. Pet ech koj unq'a qu'se', tan va'l itx'umtx'ul ni mox inach txoo.

Txakpu ve't naj xo'l unq'a qu'se'. As b'ex ichuk ve't naj u qu'se' uve' k'amon vixheerkae' te naj. Tul uva' stoon naj k'atz txoo, as ech tal txoo ile': —¿Ma kat uly axh?— ti'k txoo te naj.

—Kanoj, kat uly in,— ti'k naj tal te txoo.

—¿Kam umb'oj kat b'ex ab'ana? ¿Kam ni tale'? ¿Ma b'a'n kuxh kat eela?— ti'k txoo tal te naj.

—Ye'le, kamchu kuxhe' vil vetatine'. Pet ta'n b'a'ne' vil u vetze' uve' nunb'ane'. Pet ech koj uve' neb'ane', tan ye'l itxoje' vil, tan va'l itzu'val uve' netechb'u. Ine' ye' la sa'on. As ye' nuntx'ol unvat vi' tze', eche' uve' neb'ane', tan nu kuxh unchajpik tzan xe' toj tze',— ti'k naj tal te txoo.

—Echat kuxh in, tan tul uva' kat taq' veexqe'le' untx'ix, as ye' kat unsa', tan va'len chit vetx'ixe'. As va'len chit etxumb'al ti' evate',— ti'k u qu'se'.

Teesa ve't naj vixheerka txooe' sti'. As taq' ve't ok naj te txoo. Tul kuxh ik'ul txoo vixheerkae', as b'en ve't txoo.

Tul uva' til ve't naj ib'en txoo, as ech tal ve't naj ile': —Ye' b'a'ne' vil uva' kam kuxh la qitz'a, tan la qil icha'xale' vil,— ti'k naj tal je' stej.

As tul uva' siku' ve't q'ii, as b'en ve't naj tikab'al. As tul uva' stoon ve't naj vatz u tixqe'le', as tal ve't ok naj te ixoj uva' kam ib'an naj tuk' u qu'se', ti' uva' kam kuxh nikat titz'a naj.

As samun kuxh ixoj ta'n viyol naje', tan ti' uva' ma'tik ivat ixoj tuk' uma'l u qu's. —B'a'ne' vil u qatine'. Pet ye'l itxoje' vil tatin unq'a qu'se', tan ile' kat b'ex vootzila', tan ti' uva' kam kuxh nikat ituki vaama. Pet ye' b'a'ne' vil uva' kam kuxh la ituki qaama,— ti'k naj tal ve't te u tixqe'le'. As ye'xhkam kuxh titz'a ve't naj. Pet a' kuxh ve't u taq'on naje' nikat ik'uula ve'te'.

TA'N KUXHE'

